MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVIII**, 2009

SITUAȚIA SANITARĂ DIN BUCOVINA ÎN PERIOADA NOIEMBRIE 1918 - AUGUST 1919

MIHAI CHIRIȚĂ*
LEONTIN STOICA**

Cea mai nordică provincie a „României Mari" interbelice, Bucovina, nordul Moldovei istorice, a intrat în componența statului național-unitar modern român în toamna anului 1918, în condițiile colapsului monarhiei bicefale austro-ungare, precipitat de înfrângerea în război.

Spre deosebire de Basarabia, aici, ideea națională românească pătrunsese printre românofoni, care renunțaseră la identitatea veche, provincială, de „moldoveni" în favoarea titulaturii de „români". Pe de altă parte însă, existau alte circumstanțe care au imprimat luptei de emancipare națională de aici un caracter mai puțin radical. Astfel, ponderea populației româneşti autohtone a scăzut considerabil în cursul secolului al XIX-lea, în favoarea unor ramuri ale poporului ucrainean (ruteni etc.) dar şi a altor populații alogene (evrei, germani, polonezi, armeni, slovaci etc.). Conform recensământului din 1930, românii formau, totuşi, o majoritate destul de consistentă, cu 44, 5% din totalul populației, urmați de ruteni, cu 27,7 %, iar apoi, la mare distanță, de evrei (10,8%), germani (8,9%) şi polonezi (3,6%). La oraşe însă, românii şi evreii reprezentau câte o treime din numărul total de locuitori, germanii circa 15%, ponderea ucrainenilor în mediul urban fiind minoră[1].

Un al doilea element care trebuie luat în calcul, este politica permisivă a autorităților austriece, la începutul secolului XX, prin introducerea votului universal în jumătatea vestică a dublei monarhii, în 1907, anul marilor răscoale țărăneşti din România, respectiv, prin acceptarea desfăşurării unor activități culturale şi politice nesecesioniste, ale diverselor grupuri etnice.

Datorită acestei conduite, românii bucovineni aveau o situație culturală-politică bună, cel puțin prin comparație cu frații lor din Basarabia sau Transilvania[2].

Caracterul mai puțin radical al revendicărilor naționale a determinat elita politică românească locală să se concentreze asupra problematicii social-politice imediate, ceea ce a generat o fragmentare internă, în momentul izbucnirii conflagrației

---

* Direcția Doctrină şi Instrucție din cadrul Statului Major General.
** Arhivele Militare Piteşti.

[1] Lucian Boia, *România - țară de frontieră a Europei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, p. 18.

[2] Mircea Dogaru, Gheorghe Zbuchea, *O istorie a românilor de pretutindeni*, Bucureşti, Editura D. C. Promotion, 2004, vol. I, p. 263.

www.cimec.ro

mondiale existând trei partide ale românilor bucovineni (democrat-țărănesc, național şi conservator).

Totodată, începea să se cristalizeze o elită politică ruteană locală, care lua în calcul, tot mai clar, includerea totală sau parțială a Bucovinei într-o entitate cu caracter etnic ucrainean, parte a monarhiei habsburgice[3].

Iminența încheierii războiului în defavoarea Puterilor Centrale, a favorizat declanşarea unor mişcări naționale şi naționaliste, pe întreg cuprinsul statului multinațional austro-ungar, iar ucrainenii au fost cei dintâi care au înființat un Consiliu Național la Lvov, la 3 octombrie 1918, emițând şi pretenții asupra a două treimi din Bucovina[4].

La rândul lor, românii din provincie au fondat, la 14/27 octombrie 1918, un Consiliu Național, alcătuit din 50 de persoane, sub preşedinția lui Dionisie Bejan, dar şi un Comitet Executiv prezidat de Iancu Flondor. Divergențele româno-ucrainene se adânceau pe zi ce trecea, mai ales după ce, la 3 noiembrie 1918, Adunarea Națională a Ucrainenilor, convocată tot la Cernăuți, a proclamat unirea cu o proiectată republică ucraineană a celei mai mari părți din Bucovina. Deputatul Aurel Onciul, rudă a istoricului Dimitrie Onciul, a încercat să stabilească un *modus vivendi* cu reprezentanții populației ucrainene, majoritare în zonele rurale de la nord de Cernăuți, însă acordul încheiat de el a fost dezavuat de Consiliul Național Român, care a cerut ajutorul guvernului de la Iaşi. În consecință, Divizia a 8-a, comandată de generalul I. Zodiac, a pătruns în provincie şi a pus capăt acțiunilor militare inițiate de către ucraineni[5].

Au urmat două săptămâni de cvasi-independență juridică (legislativă) a Bucovinei, singura autoritate provincială rămânând Consiliul Național, care a adoptat şi o lege fundamentală provizorie, la data de 30 octombrie/12 noiembrie, în 12 puncte.

Nu a fost adoptată vreo proclamație de independență, în schimb, la 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei a votat unirea cu România, în unanimitate (dintre cei 100 de deputați, 74 erau români, 13 ucraineni, 7 germani şi 6 polonezi)[6].

Odată intrate pe teritoriul Bucovinei, trupele Diviziei a 8-a Infanterie au luat contact cu realitățile acestui colț din vechea Moldovă, inclusiv sub aspect sanitar. Ambianța social-economică generală era una mai puțin prielnică, în cazul Bucovinei, pentru epidemii. Conform unui raport din luna decembrie 1918, în această provincie „nu se alarmează decât de cazuri suspecte de tifos exantematic, care, în general, nu se confirmă. Serviciul Sanitar funcționează satisfăcător”[7].

Până în luna aprilie însă, condițiile mai generale, contextual sanitar-epidemiologic, dacă putem spune aşa, avea însă să îşi spună cuvântul. Epidemiile continuau să facă victime în Basarabia şi în teritoriile româneşti care se aflaseră sub

---

[3] Alain Ruzé, *Ukrainiens et Roumains (IXe-XXe, siècle). Rivalités carpatho-pontiqués*, Paris 1999, p. 178-179.
[4] *Ibidem*, p. 181.
[5] Ion Giurcă, *Prezența militară românească în Bucovina în toamna anului 1918*, în volumul „1918 un vis împlinit”, Ploieşti, Editura Petrol-Gaze, 2008, p. 135-146.
[6] Ion Agrigoroaiei, *Marea Unire*, în „Istoria Românilor”, vol. II, *1878-1918*, coord. acad. Gh. Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 505-506.
[7] C.S.P.A.M.I., fond M.C.G., dosar nr. crt. 2478, f. 19.

www.cimec.ro

ocupație militară germană, iar Ucraina devenise câmp de bătălie între diversele facțiuni implicate în războiul civil din Rusia.

Pe acest fundal, în Bucovina s-a extins tifosul exantematic, focarul inițial fiind plasat în proximitatea localității Siret. Situația era pusă de către responsabilii pe linia sanitară de la M.C.G., pe seama vecinătății cu Basarabia (un focar de tifos exantematic exista la Hotin), dar şi a tranzitării provinciei de către prizonierii ardeleni care se întorceau acasă din Rusia[8].

Luna mai a anului 1919 a adus pătrunderea Diviziei a 8-a Infanterie pe teritoriul Pocuției, regiune disputată în Evul Mediu (secolele XV-XVI) de Polonia şi Moldova, după ce fusese dată ca gaj lui Petru Muşat, la finele veacului al XIV-lea. Trimiterea trupelor româneşti în Pocuția (sud-vestul Galiției), la sfârşitul primăverii anului 1919 nu avea însă nimic de-a face cu rivalitățile medievale moldo-polone, şi nici cu revendicări româneşti de natură teritorială, dincolo de apa Ceremuşului, unde rutenii erau net majoritari, oraşele erau evreieşti, iar numărul etnicilor români era extrem de mic.

Gestul românesc venea, ca urmare directă a unei solicitări din partea Poloniei, aflată în ofensivă în Ucraina, contra forțelor sovietice. Foarte probabil, o asemenea conduită din partea României ca o replică la tentativele lui Lenin de a încercui România printr-o conlucrare militară între forțele bolşevice din Ucraina (Rakovski) şi Ungaria (Bela Kuhn)[9].

Revenind la Bucovina, menționăm faptul că, în luna februarie 1919, starea sanitară era considerată ca „destul de satisfăcătoare, în ceea ce priveşte armata, cât şi populația civilă”, în timp ce în teritoriul fost ocupat, tifosul exantematic făcea ravagii, iar în Moldova dintre Prut şi Carpați se mai înregistrau focare epidemice izolate[10]. La nivelul Diviziei a 8-a erau consemnate cinci cazuri de gripă, 15 cazuri de tifos exantematic, 10 cazuri de febră tifoidă şi 29 de cazuri de variolă[11].

Ținând cont că, în februarie 1919, armata operativă română includea 15 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie, plus alte câteva structuri distincte şi unități neîndivizionate, situația sanitară a Diviziei a 8-a Infanterie era una, într-adevăr, satisfăcătoare.

În luna aprilie 1919, după cum am văzut, situația epidemiologică în cadrul populației se înrăutățise. În interiorul Diviziei a 8-a însă, tendința generală era de ameliorare a stării sanitare, ca de altfel, la nivelul întregii armate. Numărul celor bolnavi de tifos exantematic, din rândurile soldaților Diviziei a 8-a, rămăsese de 15, însă nu se mai înregistra niciun caz de gripă (spaniolă), febră tifoidă, variolă, şi nici de conjunctivită granuloasă[12].

În luna mai a anului 1919, la nivelul întregii armate, au fost semnalate 90 de cazuri de gripă spaniolă (comparativ cu 263, în luna precedentă), cu un singur deces, față de 6, în cursul lunii aprilie.

---

[8] *Ibidem*, f. 87.
[9] Ion M. Oprea, *România si Imperiul Rus (1900-1924),* Bucureşti, Editura Albatros, 1998, p 253.
[10] D.A.N.I.C., fond Casa Regală. Documente Oficiale, vol. II, d. 1/1919, f. 6-7.
[11] *Ibidem*, f. 8.
[12] *Ibidem*, f. 13.

www.cimec.ro

Cea mai redutabilă amenințare biologică rămânea tifosul exantematic, care produsese 327 de îmbolnăviri noi, inclusiv 25 de decese, fără a constitui însă veritabile focare. Originea cazurilor se afla în rândurile populației civile, ceea ce făcea ca speranțele factorilor de decizie în materie să fie legate de combaterea energică a epidemiei în rândurile civililor, Basarabia şi Muntenia rămânând zone destul de afectate. Un factor încurajator, în această privință, era reprezentat de încălzirea vremii, odată cu apropierea verii. Febra tifoidă şi paratifoidă se manifestau şi ele cu o intensitate mai redusă, numărul total de militari contaminați fiind de 12, dintre care 2 decedați. Vaccinarea împotriva acestor două boli asemănătoare era aproape terminată. Febra recurentă nu mai produsese decese, iar numărul total de îmbolnăviri era de 13, toate la Divizia a 9-a Infanterie, cantonată în Basarabia. Variola era şi ea în regres, cu 9 cazuri de îmbolnăviri noi, fără decese, în cursul lunii mai, pe când în luna aprilie fuseseră consemnate 23 de îmbolnăviri, dintre care 3 se dovediseră letale[13]. La Divizia a 8-a Infanterie, numărul exantematicilor crescuse de la 15 la 25, însă celelalte maladii epidemice (gripă, febră tifoidă, variolă şi conjunctivită granuloasă) erau total absente. Dacă numărul suferinzilor de gripă, febră tifoidă şi variolă era în general limitat, la nivelul întregii armate, fiind consemnate 62, 4, respectiv 7 cazuri, absența conjunctivitei granuloase rămâne un fapt remarcabil, în condițiile în care în armata română erau consemnate 620 de cazuri[14].

În rândurile populației civile bucovinene, frecvența tifosului exantematic era îngrijorătoare, numărul de cazuri înregistrate apropiindu-se de 100, localizate cu precădere în districtele Cernăuți şi Siret. În vederea combaterii epidemiei, serviciile sanitare militare locale s-au implicat substanțial; aportul medicilor militari a fost recunoscut şi de Secretariatul Salubrității Publice din Bucovina, instituție care s-a opus plecării spre Kolomeea (Galiția, Pocuția) a formațiunilor sanitare militare, spre a coopera cu serviciile civile locale[15].

Situația va rămâne, pentru Bucovina în parametrii relative asemănători şi în cursul lunii iunie, când numărul militarilor bolnavi de tifos exantematic va fi de 19, la care pot fi adăugate patru cazuri de scarlatină şi 6 de febră recurentă, în rândurile Diviziei a 8-a Infanterie.

În Galiția şi Pocuția, tifosul exantematic făcea ravagii în rândurile populației civile, iar în Basarabia, mult-doritele rezultate în lupta cu aceeaşi epidemie se lăsau aşteptate, ceea ce nu putea rămâne fără urmări la nivelul populației din Bucovina. Serviciile sanitare militare continuau să fie angrenate în lupta cu flagelul menționat, prin organizarea unor echipe de profilaxie de câte 2-3 militari, având misiunea de a se deplasa prin comune, pentru controlul bolnavilor şi al măsurilor de profilaxie. Printre măsurile anti-epidemice luate, se numără şi inițierea edificării unei instalații de deparazitare şi izolare, la Nepocauti, punct nodal pentru legăturile feroviare între Bucovina şi Galiția, între România întregită şi Polonia renăscută[16].

[13] *Ibidem*, f. 14-16.
[14] Ibidem, f. 11.
[15] Ibidem, f. 17.
[16] C.S.P.A.M.I., fond M.C.G., dosar nr. crt. 3556, f. 1-4.

www.cimec.ro

Pentru decada 11-20 iulie a anului 1919, datele statistice consemnează, la Divizia a 8-a doar 4 cazuri de scarlatină, 3 la Regimentul 3 Grăniceri şi unul la Regimentul 8 Vânători[17].

Cifrele au rămas constante şi în cursul decadei următoare, cu precizarea că doi dintre cei 4 s-au însănătoşit. La nivelul întregii armate române, în ultima decadă a lunii iulie 1919, 169 de exantematici rămaşi, 117 însănătoşiți şi 4 decedați. Febra recurentă era cvasi-eradicată ca şi febra tifoidă şi scarlatina (cazurile de la Divizia a 8-a, fiind, deci, singulare la nivelul armatei). Remarcabilă rămâne şi absența conjunctivitei granuloase la nivelul acestei divizii, în condițiile în care, la nivelul totalului forțelor armate româneşti se înregistrau 1230 de bolnavi, din care 175 noi, dar şi 112 însănătoşiți, cu toții din cadrul trupei[18].

Luna august a cosemnat, printre evenimentele militare mai importante, încheierea victorioasă a campaniei din Ungaria, odată cu ocuparea Budapestei de către trupele româneşti, ca şi retragerea din Pocuția, întrucât trupele poloneze erau, acum, capabile să controleze provincial de 8000 km^2, parte a Galiției orientale. În prima decadă a lunii august au fost raportate, din nou, cazuri de tifos exantematic la Divizia a 8-a Infanterie. Numărul celor bolnavi aera însă modic (de 8), dintre care 3 s-au şi vindecat până la finele decadei. În ansamblul armatei române, tendința era de descreştere, fiind însumate 157 de cazuri, dintre care 45 noi, dar tot 45 de însănătoşiri, fără decese. Tot la Divizia a 8-a mai existau 3 cazuri de febră recurentă dintre care două vindecate, 5 cazuri de scarlatină, din care două vindecate (din nou singurele cazuri de scarlatină din armata română). Variola şi conjunctivita granuloasă, care se manifestau în cadrul altor unități militare, nu au fost nici acum semnalate la Divizia a 8-a Infanterie.

Comentând datele numerice furnizate de diversele unități militare şi apoi centralizate la M.C.G., generalul-medic Nicolae Vicol scria, între altele: „Scarlatina se prezintă numai cu două cazuri noi, sporadice, dintre care unul la Regimentul 25 Infanterie şi celălalt la Regimentul 4 Grăniceri (ambele, din Divizia a 8-a Infanterie). Este de notat caracterul neobişnuit de benign al acestei boli, în momentul de față, comparative cu gravitatea şi cu extrem de marea ei difuzibilitate (caracter contagios) de altă dată, n-a fost nici un deces”, pentru a concluziona: „starea sanitară a armatei este cât se poate de mulțumitoare, față de unele lipsuri şi de greutățile de tot felul, ce se întâmpină pe alocuri, în executarea strictă a măsurilor medicale”. Într-adevăr, la nivel global, cel puțin statistic vorbind, evoluția situației sanitare era încurajatoare. Variola, febra tifoidă şi paratifoidă nu mai produseseră niciun caz nou de îmbolnăvire, iar gripa spaniolă, tifosul exantematic, febra recurentă (consemnată doar la diviziile a 8-a şi a 10-a Infanterie), conjunctivita granuloasă şi dizenteria microbiană produceau doar un număr redus sau relativ redus de îmbolnăviri noi, fără decese[19].

Tendința generală de ameliorare a situației sanitare, de izolare şi eradicare a focarelor epidemice, a continuat, pe parcursul lunii august, când, în cadrul armatei române nu au mai fost consemnate decât 3 decese, dintre care 2 de tifos exantematic, iar 1 de febră tifoidă, în paralel cu scăderea sensibilă a numărului de bolnavi, cu

[17] *Ibidem*, f. 5-9.
[18] *Ibidem*, f. 11-14.
[19] *Ibidem*, f. 17-20.

www.cimec.ro

excepția conjunctivitei granuloase, unde se înregistrase o creştere de 2,5 ori (de la 583 de cazuri la 1.443). Caracteristicile definitorii ale stării sanitare în cazul Diviziei a 8-a Infanterie au rămas practic aceleaşi şi la finele lunii august 1919: 4 cazuri de tifos exantematic, 3 cazuri de febră recurentă, 1 caz de febră tifoidă, 3 cazuri de scarlatină[20].
În concluzie, putem afirma că, la nivelul Bucovinei, în perioada noiembrie 1918-august 1919, problemele de ordin sanitar au fost, totuşi, benigne şi au avut mai degrabă un caracter exogen, în cazul populației civile (vecinătatea cu zone mai grav afectate, precum Galiția sau Basarabia, în speță, focarul exantematic de la Hotin). În rândurile militarilor, problemele sanitare au avut un caracter mai particular, fiind reprezentate mai mult de scarlatină şi febră recurentă, ceea ce nu era cazul în alte divizii; oricum, la Divizia a 8-a, aceste maladii au avut un caracter benign, ceea ce a uşurat eforturile cadrelor medicale.

THE SANITARY STATE IN BUCOVINA BETWEEN NOVEMBER 1918 AND AUGUST 1919

Abstract

In this paper the sanitary state of both the civilians and the militaries from the Division 8 Infantry in Bucovina, between November 1918 and august 1918 is presented. As a conclusion, in Bucovina was much better than in Basarabia and Pocutia for example, where a typhos epidemic was recorded.

[20] *Ibidem*, f. 21-24.

www.cimec.ro